

SZILÁGYI DOMOKOS (1938—1976)

Szilágyi Domokos költészetének a játék az igazi terepe, az alakváltozatok szinte követhetetlen gazdagsága, melyben a magyar és a világlíra történelmi modelljei, nagy alakjainak imitációi vagy parafrázisai, Idézései éppoly könnyed gesztussal simulnak Szilágyi-hanggá, mint a biblikus vagy népdalszerű elemek. Felsorolni is képtelenség azt a sokféle hangvételt, versformát, költői szerepet, melyekben egyforma otthonossággal teremt Szilágyi Domokos új, erősen avantgárd ihletésű, sajátosan szuverén világot. Nemcsak a hangvétel, hanem a versstruktúrák is ilyen változatosságot és végleteket mutatnak: az egyszerű, egynemű tiszta daltól a diszsonanciákra épített hatalmas, olykor szinte áttekinthetetlennek látszó, könyvnyi terjedelmű kompozíciókig vezet a sor. A játék nála a mindenség átélésének az egyetlen igazi költői lehetősége, világtágítás, a közvetlenül érzékelhető világ mellett a virtuális, a lehetséges világ megélése is. A játékban a világot tanulta meg minél teljesebben, szinte iramló igyekezettel és a diszsonanciákra érzékenyen. Innen erednek gyakori és gyors hangváltásai egy-egy versen belül is olykor: az ütköztetés, szembesítés nemcsak játék itt, hanem leleplezés is. A játékkal teremtette meg a maga számára a szabadság övezetét, de a költészetét behálózó játékértelmezések a nagyobb lét lehetősége mellett arra is rávilágítanak, hogy játéka titokban zokogás, s hogy a megcsonkított létezés, a „mindig csak valami helyett” tudat keserűsége menekíti a teljességre vágyó személyiséget a játékhoz. Hogy abban megélje azt is, ami lehetne, aminek lennie kellene. Szilágyi Domokos játéka elsősorban a ráció termékei, a tudatos magatartásformálás módjai:

„játszani — a játék titokban
holtsúlyossá komolyodik:
megrendelteként szabadnak lenni
a legutolsó hangjegyig!”

Játékában a formaművész bravúros szakmai tudásának is helye van, például tizenöt variációt írt egy képzeletbeli Weöres-versre — megtévesztésig utánozva Weöres Sándor hangját. Mégis, művészetének színgazdagságát a játékban szinte észrevétlenül megjelenő, formát nyerő tragikus életérzés és következetes etikai helyállás fogja egységbe, nagyon sokszor közvetlenül, fogalmi tisztasággal is megszólalva.

Szilágyi Domokos pályakezdését, a hatvanas évek elejének lírai termését a dialektikus materializmus tanainak, fogalmainak költészetbe emelése jellemezte. Naiv és egyszerű formában követte ebben a József Attila-i ösztönzést. Költészete naiv racionalizmussal hirdette az értelem rendteremtő diadalát, a szabadság közeli megvalósulását, a világ és a személyes létezés célszerűségét és végső harmóniáját. A költői létet is problémátlanul látta értelmesebbnek, közösségi szempontból hasznosnak. Szerelmes verseket írt a szabadsághoz, „kedvesem”-nek szólította:

„mert a te neved az értelem
általad ébred magára a tudatos anyag
általad ébred magára az Osztály
mert minden tettének célja s oka
te vagy
kedvesem
segíts hogy kimondjalak”.
(Álom a repülőtéren)

Nem a terminológia naiv itt (értelem, tudatos anyag, osztály, tett cél, ok), hanem a szemlélet, mely mindezek küzdelem nélküli, problémátlan kiterjedését énekli. „A törvények vállamra szállnak. / Emberre lesz a lelkes állat” — írja a *Kis, szerelmes himnuszok* egyik darabjában is (XVI.). Ez az egyszerű, tragikum, disszonancia nélküli harmó-

nia kap kérdőjeleket és adja át a helyét Szilágyi Domokos világszemléletében a hatvanas évek közepén a kegyetlen disszonanciákból hatalmas küzdelemben megteremtett új harmóniáknak a *Bartók Amerikában* című versében.

Bartók Amerikában

Milyen széles az Óceán
annak, ki hazagondol —
s rossz hír számára mily rövid az út.

S százszor jajabb annak, ki már-már gondolkodni se tud a gondtól.
Jaj neked, hús-vér idegen! —:
szerves gép itt az ember —

próbáld szeretni — hisz mégis az a dolgod —
nem kilóra mért szerelemmel.

Hova vetemedtél
hova vetemedtél
szívárvány havasról
szívárvány havasról
tűzre te vetettél
hamuvá vedlettél
mint jó Rádúj Péter
szeme menyecskéje
románul Marinka
magyarul Margitka
ifjú Rádúj Péter
szeme menyecskéje
románul Marinka
magyarul Margitka

Jaj istenem a világ
kinek szoros kinek tág
jaj de szoros a világ
csontig hatol velőt vág

hogy kitágul a világ
ha egyszer jobb időt lát.

Dolgos állat az ember,
így bírja ki magát,
lesz még célszerű is
az agyontervezett világ,
mindennek oka s célja
s valami haszna van,
a jövő alaprajza
az arc ráncaiban,
emez már föld alá nő,
amaz csillagokig —
— Komponálni? lehet még?
de hát az ember dolgozik.

Körösfői lányok,
máramarosi románok,
sátron sívó arabok,
kunyhón tengő törökök:
hogya a nóta régi
s hogy mindig új: így örök —
egy nyelven szól az mind,
magyarul, románul,
s ki más értené, ha
nem Bartók tanár úr?!

*„Gyöngyeiteket ne hányjátok a disznók
elé, hogy meg ne tapossák lábaikkal, és
fordulván, meg ne szaggassanak titeket.”*

(Máté, 7:6)

Estélyiben-frakkban
Urak-Hölgyek, högyek-urak,
zongoraszónál szebb
zongorafödélén a lakk,

gyémántbolygók keringenek,
csiribirivalcer—
— pucér füleknek szól,
veszett ez a hangszer!

Kicsi ember, tudsz-e
szépeket hazudni,
szép álságot hinni?
Van-e erőd utolsóig
minden poharat kiinni?

Kin veszed meg végül,
hogyan nem alhatol?
Ten bűnöd az is,
ha megszagatatol.

Fáj az otthon, ki megtagadott.
Fáj az otthon, a megtagadott.
Halál elől meghalásba menekül, aki él —
út-e az út, mely nincsen?
Kevés helye az életnek ott, hol túl sok a vér,
kevés helye az embereknek, hol túl sok az isten.

Akit sorsa meg akar tartani:
síríglan-reményben ég el.
Akit sorsa el akar veszteni:
megveri tehetetlenséggel.

Gond a pénz is, míg szabadságot ad,
gond a csönd is, ha nincs.
Hogy mindent megértesz, ne áltasd magad,
a lélek végül rádpirít:
hisz nem olyannak ismer, ki az alázatra is ráér
körömfeketényi szabadságért.

Mert a lélek, a lélek, a lélek
már semmiségnek örülni sem áttal —
ó, boldogság az is,
ha Mount Vernonben barátságot kötsz egy cicával.

Marinka, Margitka,
hamvasság hamvvedre,
ajkadról rózsa nő,
rög tapos kezedre,
jó Rádúj Péternek
széme-szép-menyecske,
Marinka-Margitka,
hamvasság hamvvedre.

Távol a gyűlölet, a szeretet is távol —
akad-e, ki a sohatöbbéig kísér a
West Side Hospitalból?
Egy fájdalom sem mérhető mással —
megértik-e mennyire megérte
kimondani az óriás keserűséget úgy,
hogy a legtörpébb is értse?!

Jaj istenem a világ
kinek szoros kinek tág
jaj be szoros a világ
csontig hatol velőt vág
hogy kitágul a világ
ha egyszer jobb időt lát.

Fából faragott fájdalom,
kőbe kalapált gyűlölet,
allegro-barbaro-jelen,
polifón álom, ó, jövő,
rezdülj végig,
a megismeréstől a fölismerésig,
a céltudatos húrokon!
Rezdülj végig,
a végestől a végtelenségig,
tudatos, ésszerű varázs —:

mert csak az igaz, ami végtelen,
minden véges: megalkuvás.

Tűz-víz-föld-ég
Basa Pestát megölték
fű-füst-zöld-kék
Basa Pistát megölték
tűz-víz-föld-ég
fű-füst-zöld-kék
hívó húség —
a természet zenévé szerveződik
figyeljeteK
hangjaira

(dúdol a mélybarna szemű —
itt csak Mr. Bartok
amerikaiak közt egy európai
felhőkarcolók közt az elemek rokona.)

Könnyel áztatott, jajszóval sulykolt idegeken
világot lépik az értelem —
aj —
múló élet múlhatatlan hangjainál
pusztuló vörösvértetekben gondolkodik a halál.

Van-e jogod elítélni
— hisz benne s belőle is élsz —
a jelent,
mert kínjában kérész-életű fogalmakat teremt?
Aki alkot, visszafele nem tud lépni —
s ha már kinőtt minden ruhát,
meztelenül borzong a végtelen partján,
míg fölzárkózik mögé a világ.

A gondolat végül széttör minden káprázatos formát, — keserves út ez az egyszerűség felé.

Keserves és hosszú út a bizonyítástól a kinyilatkoztatásig, az okolástól az axiomatikáig, — keserves, hosszú út, mert: élet. S az élet a bizonyíték. Lehetnek szégyenei a logikának az axiómák: de az igazságnak remekei.

Keserves és hosszú az út a léttől a megismerésig, a megismeréstől a fölismerésig.

A megismerés üdvözítő módja nem a megfogalmazás, hanem a teremtés.

A fölismerése a küzdelem.

Így születik a nyugalom: nyugtalanságok egyensúlya.

Semmi sincs hiába: a természet nem pazarol, s ha pazarol is: szükségszerűen.

Nem szavaid: magadat pazaroltad — sokszor nemcsak a konyhapénzt: a szabadságot is be kellett osztanod, hogy holnapra is maradjon.

A beosztás kényszerű volt; magad pazarlása szükségszerű: céltudatos.

Mindig utáltad azokat, kik bizonyos dolgokat csak azért találnak ki, hogy ellentétei legyenek meglévőeknek.

Vigasztal-e ha szükségszerűen pazarlod magad?

*„...s a világot bármikor újraköltöm”
(Lászlóffy Aladár)*

Szereti a világ, ha újraköltik:
hisz objektív valósággá válik az
újraköltés is —:

így lesz a világ halhatatlan.

Mit számít a Te, az Ő, az én halhatatlanságom —

egyedül küzdelmünk számít az egyetemes megmaradásért.

Értetlenül él-hal, ha ki az érzelmek dialektikájához nem ért.

Sajnálhatod a himnős fajokat — kettős: tehát

kettőzött magányukért,

kik sose tudják fölfogni, hogy az élet, a

reménytelenül szeretett:

egymásra-utaltság —, s az egymásra-utaltság

legmagasabb fokon szervezett

formája a szeretet.

Minden előre ezer halál jut —
könnyezik a kő is.
A borzalom napjaiba
belefárad az idő is.

Dolgos állat az ember;
a cél: remény is egyben.
Így hát a félt halál sem
oly kérlelhetetlen.

Éjnek zuhogó titkát
engeszteli a nap.
Ki messze fényekig ellát
az a boldogabb.

Az a boldogabb s fájóbb.
Már nem áltatja semmi.
Unokák szeme tükrén
jó lesz elpihenni.

A *Bartók Amerikában* hatalmas küzdelemvers, élesen felvetett kérdéseire ellentétekből küzdi ki az értelmes lét lehetőségének választát. A sokféle szemléleti rétegből — lírai bemutatás, balladaparafrázis, népdalparafrázis, meditáció, bibliai idézet, groteszk-ironikus helyzetkép, fogalmi-filozófiai esszé, logikai érvelés, Lászlóffy-idézet, összegző dal — ezek variálódó ismétlésével nagy belső koherenciájú, strukturájában, gondolatiságában és hangzásában egyaránt Bartók zenéjét asszociáló (ösi-népit és modern eszközöket társító, lehetetlennek tetsző léthelyzetben is a cselekvés hitét őrző, a harmóniát disszonanciákból építő) kompozíciót teremt. A gyakori síkváltások révén is összetett kompozíció áttekinthetőségét a variációs ismétlések, strukturáló párhuzamok (a szülőföld és a nagyvilág ellenpontoszó szembesítése) és a nagy egészen belül létrehozott, az egyes lexikális kontextusoknál, olykor montázsjellegű szövegösszefüggéseknél nagyobb egységek segítik. Ezeknek önálló belső gondolatvezetésük is van. Más-más szinten válaszolják meg a teremtő embernek a létezés értelmére irányuló kérdését.

A vers nyitánya élesen exponálja az alapélményt: a világban való idegenségnek és az ebből fakadó fájdalomnak, szenvedésnek az érzését. A költő lírai helyzete ebben azonos az Amerikába szakadt Bartókéval. Bartók és Szilágyi Domokos ebben a sajátos portréversben egymásba áttűnik, szét nem választhatók, a bartóki sors elemzése ily módon a költő önanalízise is, emellett és elsősorban egyfajta általános emberi léthelyzet fölmérése. A térbeli és lelki-szellemi távolság, idegenség a konkrét vonatkozású nyitóképben a belső nyelvi ellentétek révén kap erős hangsúlyt: a széles óceán és a rövid út, majd a „hús-vér idegen”, illetve a „szerves gép itt az ember” jelölik ezt a pozíciót. A „hús-vér” jelző eleve az otthonosságot, bensőséget sugallja, a létben való otthonosságot, szerves odatartozást a léthez. Ezzel a tulajdonságával „idegen” itt Bartók, hiszen az itteni emberképből éppen ez hiányzik, ezért „szerves gép”. Ezt az idegenérezést ellenpontoszza az otthon hangja a balladaparafrázis révén, de az ellenpontoszásnál is erősebb az idegenség egyetemessé nagyítása, hiszen a ballada az idegen közegben való pusztulásra-itéltség fájdalmát fogalmazza meg. Ennek a két első képzetkörnek az összegzése és a sugallatukkal való küzdelem kifejezése a harmadik strófa, a népdalparafrázis. Ez is kettős: egyrészt általánosítja a világ által okozott fájdalmat („csontig hatol velőt vág”), másrészt jelzi ennek ellenpontját is, a szorossal szemben a tágat, a jelennel szemben a jövő reménységét:

„hogy kitágul a világ
ha egyszer jobb időt lát.”

Ezt a hitet erősíti a világ célszerűségét, ok-okozati harmóniáját, értelmességét érveléssel reménykedően bizonyító negyedik strófa, mely a mai küzdelem értelmét a jövőteremtésben nevezi meg. A körülményekre adott válasz a komponálás, a munka vállalása, az egyetemes értékteremtés hite, hiszen a bartóki zene az emberiség mélyebb, közös anyanyelvén szól. Az első nagyobb egység tehát az idegenségérezéstől és a szenvedéstől az alkotó munka vállalásáig és hitéig ível.

Ugyanazt az utat járja be a második nagyobb egység is, de sokkal nehezebb terepen. Ezt az egységet a Máté evangéliumból vett idézet

indítja, figyelmeztetésével kérdőjelet is ír az első egység optimizmusához. Az utána következő rendkívül groteszk helyzetkép pedig fölnyitja ezt a kérdőjelet, hiszen mit ér a gyöngy, a teremtés, ha nincs értő közege, ha a bartóki zenénél fontosabb a „zongorafödelen a lakk”. Az ilyen közegben való lét tulajdonképpen a halál lassúbb formája a művész számára. Kételyének, önvádjának, a teljes értelmetlenség által felfokozott idegenségérzésnek összegzése ennek a felismerése:

„Halál elől meghalásba menekül, aki él —
út-e az út, mely nincsen?
Kevés helye az életnek ott, hol túl sok a vér,
kevés helye az embernek, hol túl sok az isten.”

A reménytelenségnek, lehetetlenségnek ezt az axiomatikus kifejezésmóddal párhuzamos mondatszerkesztéssel is nyomatékosított megállapítását tovább fokozza a nincstelenségnek, a szabadság hiányának és a kegyetlen magánynak a tudatosítása. A balladaparafrázis ebben a közegben már egyértelműen a halálra utal („hamvasság hamvvedre”), a szépségből, az életből, hamvasságból pusztulás, hamvveder lett. Így merül föl a személyes lét pusztulásának aspektusa, ebből, tehát a végső kérdések felől méri fel most Bartók-Szilágyi az emberi léthelyzetet, a lényegre koncentráltan:

„Egy fájdalom sem mérhető mással —
megértik-e, mennyire megérte
kimondani az óriás keserűséget úgy,
hogy a legtörpébb is értse?!”

Mély belső eltökéltség, alkotás-hit, szinte parancsoló reménykedés és ugyanakkor némi bizonytalanság, kétely sűrűsödik ebbe a kettős (kérdő és felkiáltó) mondatjellel ellátott szakaszba. S a remény vonalán halad tovább a vers, az írásjelek sorrendje is ezt sugallja (előbb kérdő-, majd a felkiáltójel), s még inkább a rákövetkező, már az első nagyobb egységből ismert népdalparafrázis, mely a „kitágul” és a

„jobb időt lát” reménységével ismét a jövőképzetet involválja. És bevezeti a bartóki zene diadalának strófáit, melyekben a lényegi létérzékelés fölismeréssé magasztosul, a lét bartóki kifejezése a végesség legyőzését, a végtelenben való részesedés lehetőségét jelenti. A világ fájdalmánának, gyűlöletének, „allegro-barbaro-jelen”-ének, tragikus veszteségeinek („Basa Pestát megölték”) kimondásával építi „hívó hűség”-gel a disszonanciák fölötti nagyobb, elemi harmóniát. Ez a bartóki diadal. A rész lezáró egysége József Attila versére utal (*Thomas Mann üdvözlése*), ezt a körülményeket legyőző teremtő pozíciót erősíti, párhuzamba állítja Bartókot a József Attila-i versben megmutatott Thomas Mann-i magatartással, miközben visszautal az egész vers alaphelyzetére is („felhőkarcolók közt az elemek rokona”).

A harmadik nagyobb egység filozófiai esszé, melyben a teremtő ember — tehát a második részben felmagasztosított alkotó személyiség — a világ előtt jár („míg fölzárkózik mögé a világ”), küzdelemben alakítja és újrateremti a világot, személyes esendősége pozitív részévé válik „az egyetemes megmaradásért” vívott küzdelemnek. Gondolati, teremtő küzdeelmében születik meg „a nyugalom: nyugtalanságok egyensúlya”. Ez a rész tehát mintegy fogalmi párja és kiegészítője a második rész zenei struktúrájának, sugallatának, zárószóiban pedig választ is ad az első rész nyitányának szeretetparancsára.

A tiszta dalszerűségével is élesen elkülönülő negyedik rész a zárótétel: a dalforma révén az egyes részleteket általánosabb szinten megismétlő és összegző lezárás. A vers minden alapmotívuma újra megjelenik itt: a fájdalom, a cél és remény, a személyes halál és az annak félelmét háttérbe szorító teremtés és jövőhit, a személyes sors feloldása a továbbléő közösségben.

A *Bartók Amerikában* Szilágyi Domokos költészete első nagy korszakának összegző verse. Lezárása is annak a költői korszaknak, amelyikben a költő még hitt az értelem és a jövő összekapcsolhatóságában. Ezt a hitet Szilágyi Domokos költészetében egyre könyörtelebnebbül szétfoszlatta a mindenre kiterjedő kétely, szkepszis. Cs. Gyimesi Éva Szilágyi Domokos lírai létértelmezéséről írott kitűnő könyvében — *Álom és értelem*, 1990 — az első pályaszakaszt világszemléleti és poétikai értelemben egyaránt a modernséggel jellemzi, s a ráció

és a célelvű jövőképzet kiváltotta prófétikus költői magatartással minősíti. Ezt a modernséget foszlatja szét, cáfolja meg a haladás mítoszát elutasító posztmodern szemlélet, „az irányvesztettség szellemi vetülete: a biztos tájékozódási pont hiánya, a teljes távlatnélküliség”, melyet „Az örök haladás vagy az evilági beteljesedés (megváltás) modern mítoszaival szemben, ha úgy tetszik, egyfajta apokaliptikus szemlélet fejez ki. De ezt a jövőtlenséget sem foghatja föl tragikusan, minthogy nem viszonyítja semmihez. Az időfolyamat és a haladás közé ugyanis a posztmodern látásmód nem tesz egyenlőségelet. Nem tekinti mértékadónak az embert, a rációt sem, és egyáltalán — elutasítja a normatív egyneműsítő törekvéseket.” A *Bartók Amerikában* még az értéktudat bizonyosságával zárult. Szilágyi Domokos később költemények egész sorában vonta kétségbe — többnyire groteszk és ironikus hangvételben, az értékek pluralizmusának, illetve relativitásának nyomatékos hangsúlyozásával — ezt a célszerűségbe vetett hitet. A *Haláltánc-szvit*, *A próféta*, *Napforduló*, *Kényszerleszállás*, *Don Quijote végrendelete* és más jelentős Szilágyi-versek az abszolút érték hiányának fölismeréséből eredően szkeptikus-ironikus versek. Elhatalmasodik a költőn a minden értéket kétségbe vonó relativitás-élmény, de nem tud belenyugodni ebbe az értékhiányba: „Csakhogy e végső kérdéseket is eljelentéktelenítő alapállással szemben minduntalan felébred a bizonyosságok iránti nosztalgia, így a posztmodern látószög mellett végig megmarad az eszményvesztettségével küszködő modern értéktudat. E kettősség feszültségéből ered Szilágyi Domokos értékpozíciójának alapvetően diszharmonikus jellege. A modern kor értékrendjének összeomlásán túl, de a posztmodern egyértelmű viszonyításnélküliségén innen, mintegy a kettő küszöbén közvetíti az egyetemes célnak, emberi távlatoknak azt a hiányát, amit az előbbi *már nem*, az utóbbi *még nem* tud betölteni. Életművét a benne egyszerre kifejeződő kétféle szemlélet áthidalhatatlan különbsége, a válság heveny tragikuma teszi egyedi értékalkazattá. Mert ugyanazon értékekhez egyszerre viszonyul az értékvesztettség modern és posztmodern attitűdjével: a tragikum és az ironia jegyében. Megmaradva a modernizmus jövőorientált értékszemléletének vonzásában, az a nagyvonalú relativizmus is megkísérli, ami a

posztmodern sajátja, de a távlatnélküliséget, ami az utóbbira jellemző érzelmileg képtelen magáévá tenni.” (Cs. Gyimesi Éva). Ez az árnyalt jellemzése pontosan határozza meg Szilágyi Domokos költészetének líratörténeti helyét és jellegét. A *Tengerparti lakodalom* című kötetében megjelent, Radnóti emlékének ajánlott versét az e kettőssége is legyőző költői küzdelem emeli jelentős, ars poetica érvényű művé.

Törpe ecloga

In memoriam R. M.

Október közelít már, majd beköszönt a november
és a december meg január s a tavasz meg a nyár, majd
újra az ősz —

nem a régi, sosem-volt, ócska legendák
ősze, melyet vénasszonyok égi nyarának állítak
rég, sosem-volt vének —

az ősz kopog ólmos esővel,
ólom fűródik koponyába, kialszik az élet;
oly fiatal: konokul-makacsul hívó, — a szögesdrót
szellemet el nem zárhat —

az őrszem sem lehet ott, hogy
folyton fogja a csonk ceruzát tartó kezét; ólmos
éjeken át araszolgván a sötétben az alvó
társak közt, vigaszul, hogy holnap, a nappali titkos,
orv percekben — mert csak orozva örülhet a lélek —
lássátok s halljátok is, ó, feleim: sose hátrál,
nem hátrálhat az elme —

a test, az rab csak, a költő
itt és mindenhol szabad, ő az erő, a szilárd, mert
őrá, mint Antaioszra az áldott, ő anyaföld — a
láger földje is úgy hat; —

az október fenyegethet,
és a november, lám, fenyegethet a tél, fenyegethet

mindenik évszak, a nappal, az éj meg az őrtorony és a drótkerítés, meg a vérebek, és amaz őr, az ebeknél százszor ebbel; fenyegethet az ég is akár odafönről villámmal s a pokol krematóriumokkal —

a költő

csak makacsúl araszolgat az éjben a drága papíron,
csak makacsúl, meggémberedett ujjakkal az éjben, csak makacsúl, elalélni igyekvő lelke azért se szunnyadhat —

nincsen nyugovás —

még hány nap az élet?

öt-négy-három —

a visszaszámlálás valahol már

elkezdődött —

mit számít! — csak a szó (ez a tett most),
most csak a szó, költő szava számít, dér-hideg éjben
s zúzmara nappalokon —

ha a test csupa csont, csupa bőr és
fájdalom is, s koppannak az ólmos-eső-szemek, és az
ólom készen a csőben a végkegyelemre: röpülni:
nem, nem messze — az első tar koponyáig, a Häftling
tarkójáig csak, csak —

e Häftling számba se jön már:
embernek nem számít s állatnak se (hisz *annak*
jóval jobban megy) —

nem is ember már, se nem állat
még: költő, akitől idegen nem, nem lehet az sem,
ami állati az emberben, sem pedig az, ami
emberi az állatban —

költő, kortanu-szóval
messzekiáltja a kort, miben él, s amiben hamarost meg-
hal —

költő, ki nem ismer más fenyegetést, csak a szó, a
szép szó és betű aljas elorzását (a galádság,
rablás, kínzás rémitő, cudar eszköze) —,

ó, nem!

míg az az ólom a tárban vár még, addig utolsó
megfeszítéssel, akárhogy is, de a szó, a betű, a vers
születik —

kín, mint minden születés —

de a múlás

meg se legyintheti, föld nem rengeti meg, s a tömegsír
el nem enyészti; —

konok költő, makacsúl araszolj csak

éji sötétben az őszi hidegben —

a föld kegyesebb, mint

őreid: ő majd visszaad írást, szépszavu versed

napra kerül —

motyogok, vigaszul, minthogyha csak élnél

testi valódban —,

csak motyogok balogul —

de te hallasz

még a nehéz rög alatt is —

az éjben csak motyogok, de

ájult, sápadt kis szavaim torzak, szinevesztett

hexameterjeim inkább korhadt deszkakoporsót,

semmint bölcsőt —

ó —

„Mégsem tudok írni ma rólad!”

Radnóti *Hetedik eclogájának* lírai szituációjában — a biztos és kö-
zeli erőszakos halál előtt — emeli föl a virrasztó magatartást, a lehe-
tetlennel is szembeszálló költői cselekvés erkölcsét eszménnyé és
példává. Radnóti eclogái az idill és a tragikum különleges egyéni szin-
tézisével fejezik ki a költő hatalmas lelkierjét és emberségét, sorsá-
nak abszurditását, a kor gyilkos embertelenségét. Szilágyi Domokos
Radnóti eclogáinak hexameteres versformáját tragikus nyugalomú esz-
méjéhez igazítja az egyéni tördeléssel. Az idill itt egy pillanatra sem
jelenik meg, „rég, sosem-volt vén” ígérték csak a szép őszt, a
negatív festés a mostani őszt barbár fenyegetését vezeti be. A vers

egyik motívumsora az egyre növekvő fenyegetettséget részletezi, növeszti teljes világnívá: ismétlések, részletezések nyomatékosítják a közeg totális ellenségességét és pusztító gyűlöletét, a fenyegetettség totalizálását. Ellenséges közeg az ősz ólmos esője, mely az ólomgolyókkal motivikus kapcsolatban jelenik meg. Az örök, a véredek, a drótkerítés mind-mind a halál bizonyosságát mutatják. Mindezzel szemben jelenik meg a versben az elszánt költői cselekvés: a körülményeket fizikailag nem, de szellemileg legyőző emberi magatartás, a meg nem hátráló elme, a még itt is és mindenhol szabad költő, akit fenyegethet minden, az évszakok, napszakok, gyilkos örök, ebek, drótkerítések, krematóriumok, de ő egyre eltökéltebben teszi dolgát, ír, „csak makacsul araszolgat”. Ez a háromszor ismételt anaforikus, sorkezdő hangsúlyozás azt a cselekedetet, magatartást hangsúlyozza, mely egy új halálfilozófia foglalta is Szilágyi Domokos költészetében. A személyes sors tragikumánál fontosabb a szögesdróttal el nem zárható szellem szabadsága, korkifejező, kormegnevező cselekedete. A versben a halálraitélt költő egyre visszafoghatatlanabban szakad ki a rab-létből, nem a személyes sors tragikuma semmisíti meg, hanem „kortanu-szóval messzekiáltja a kort”, a költői szó cselekvéssé, ellenálló erővé emelkedik. Erre ad biztatást, azonosuló egyetértéssel a vers utolsó része („konok költő, makacsul araszolj csak...”). Szilágyi Domokos lírai gondolatmenetét hiába segíti a verseket visszaadó föld motívuma is, racionalizmusa és érzékenysége a vers zárlatában drámai ellentmondást fejez ki: nem fedi el azt a tragikumot, hogy a költő, akihez beszél, akit megidézett, s akivel magatartásában azonosul, már nem él testi valójában. Azonban a maga számára a lehetetlen helyzetben is megteremtette a cselekvés lehetőségét, s ez továbbviszi a vers katartikus erővonalát is („de te hallasz / még a nehéz rög alatt is”). A befejezés sokrétű: a katartikus felemelkedés, a szellem halálon túli erejének hitvallása ellenére a lírai hősével azonosuló költő csak „motyog” az éjben, s a töredékes zárósortok elvetik a cselekvés megváltó értelmébe vetett hitet. A költő nem érzékeli maga körül azt a létközeget, amelyikben „bölcső” lehetne szava, ezért „színevesztett” hexameterjeit „korhadt deszakaporsó”-nak minősíti, s a verset Radnóti *Ötödik eclogájának* Bálint Györgyre vonatkozó szavaival zár-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ja: „Mégsem tudok írni ma rólad!” Szilágyi Domokos *Törpe eclogája* azonban a vers folyamán úgy magasztosította föl a „makacsul araszoló”, a szellem szabadságát halálra ítélten, szögesdrótok, örök és véredek közt is megvalósító Radnóti-magatartást, hogy „a költemény egésze a megrendülést kifejező zárlat ellenére is a halált értelmessé alakító törhetetlen éthosz dicsérete” (Cs. Gyimesi Éva).